Οι δυνάμεις της ψυχής κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας μας (Αρχιμ. Αθανάσιος Αναστασίου, Προηγούμενος Ι. Μ. Μεγάλου Μετεώρου)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 29 Ιουλίου, 2021

Στά προηγούμενα κείμενά μας ἀναφερθήκαμε στήν κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωση δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου καί τά ἰδιαίτερα χαρίσματα, πού αὐτή ἐμπεριέχει καί πού **διαφοροποιεῖ οὐσιαστικά τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν ὑπόλοιπη δημιουργία**. «*Διότι* -ὅπως μᾶς τονίζει **ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς**- ***μόνος ὁ ἄνθρωπος ἀπό ὅλα τά ἐπίγεια καί οὐράνια κτίστηκε σύμφωνα μέ τήν εἰκόνα τοῦ πλάστη, ὥστε νά βλέπει πρός ἐκεῖνον καί αὐτόν νά ἀγαπᾶ καί ἐκείνου μόνο νά εἶναι μύστης καί προσκυνητής καί μέ τήν πρός αὐτόν πίστη καί στροφή καί διάθεση νά συντηρεῖ τήν καλλονή του***»[1].

Βλέπουμε, λοιπόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος **εἶναι πλασμένος ἔτσι, ὥστε νά ἐπιθυμεῖ τόν Θεό καί νά κινεῖται ἀγαπητικά πρός Αὐτόν, μέχρις ὅτου ἑνωθεῖ χαρισματικά μαζί Του**. Αὐτές εἶναι οἱ προδιαγραφές μέ τίς ὁποῖες δημιουργεῖται ὁ ἄνθρωπος καί ζώντας μέ βάση αὐτές τίς προδιαγραφές βρίσκεται στήν φυσική του κατάσταση, **ζεῖ κατά φύσιν**.

Πρίν ἀπό τήν πτώση του ὁ Ἀδάμ, ἐνόσω ζοῦσε στόν Παράδεισο καί τηροῦσε τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, **εἶχε διαρκῶς τήν τάση πρός τό ἀγαθό**. Ταυτόχρονα, ὅμως, καί **λόγῳ τοῦ αὐτεξουσίου του, ἦταν ἐλεύθερος κατά τήν βούληση** · ἦταν, δηλαδή, **τρεπτός τόσο πρός τό καλό ὅσο καί πρός τό κακό**. **Τό καλό ἀποκαλύπτεται καί καθορίζεται ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό καί ἐκφράζεται ὡς θέλημά Του**. **Τό κακό (ἡ ἁμαρτία) εἶναι ἡ ἀπόκλιση, ἡ ἀποστασία ἀπό τό θέλημα τοῦ Θεοῦ** , πού **ξεκινᾶ μέ τήν παρακοή τῶν πρωτοπλάστων, τήν φθορά καί τήν ἀμαύρωση τοῦ κατ' εἰκόνα. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος χάνει τό πρωτόκτιστο κάλλος του καί περιπίπτει στήν παρά φύσιν κατάσταση, πού εἶναι ἡ ἁμαρτία καί τά πάθη, τά ὁποῖα παίρνουν τή θέση τῶν ἀρετῶν, πού κοσμοῦσαν τήν ἀνθρώπινη ψυχή.**

Ἡ **ψυχή** τοῦ ἀνθρώπου εἶναι «***μία****, ἁπλή καί ἀσύνθετη*»[2]. Ταυτόχρονα, ὅμως, εἶναι καί **πολυδύναμη**· ἔχει, δηλαδή, πολλές δυνάμεις καί **ἰδιότητες**. Κατά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, **ἡ ψυχή διακρίνεται στό λογιστικό (λόγος), τό θυμικό (θυμός) καί τό ἐπιθυμητικό (ἐπιθυμία), τά ὁποῖα, στήν φυσική τους κατάσταση, κατευθύνονται πρός τόν Θεό καί «*κάνουν τόν ἄνθρωπο θεῖο καί θεόμορφο*»**[3]. Ὁ **Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής** σημειώνει ὅτι «*ὅσοι ἀγαποῦν τόν Θεό, μέ αὐτές τίς δυνάμεις παραμένουν κοντά στό θεῖο λόγο τῆς ἀρετῆς καί τῆς γνώσεως· μέ τή μία τόν ζητοῦν, μέ τήν ἄλλη τόν ποθοῦν καί μέ τήν τρίτη ἀγωνίζονται γι' αὐτόν*»[4]. Καί ὁ **Μέγας Ἀθανάσιος**, μιλώντας «*περί ψυχῆς καί νοός*», σημειώνει ὅτι **ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου «*διὰ μὲν τοῦ λογικοῦ μέρους ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· διὰ τοῦ θυμικοῦ μέρους ὀργίζεται τοῖς δαίμοσιν, ἀνδριζομένη κατ' αὐτῶν· διὰ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους ἐπιθυμεῖ τὰ αἰώνια ἀγαθά*»**[5].

Ὅταν, ὅμως, οἱ δυνάμεις αὐτές παρεκτραποῦν καί μετακινηθοῦν ἀπό τά φυσικά τους ὅρια, ὅταν, δηλαδή, κινοῦνται μέ κατεύθυνση πρός τήν κτίση καί ὄχι πρός τόν Κτίστη, τότε ἀσθενοῦν καί διαστρέφονται. Τότε, ἀντίστοιχα, ὁ λόγος γίνεται ἄγνοια τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐπιθυμία ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν φιλαυτία, καί ὁ θυμός μετατρέπεται σέ τυραννία, καθώς ὁ ἄνθρωπος ὑποδουλώνεται ὁλοκληρωτικά στά πάθη.

Σέ αὐτή τὴν παρὰ φύση κατάσταση, **τό τριμερές τῆς ψυχῆς γίνεται ἕδρα τῶν τριῶν βασικῶν παθῶν πού ἀποτελοῦν**, ὅπως λέγει ὁ **Ἀββᾶς Δωρόθεος**, κατά κοινή ὁμολογία τῶν Πατέρων, τίς **αἰτίες ὅλων τῶν ἁμαρτιῶν**[6]. Συγκεκριμένα, **τό λογιστικό γίνεται ἕδρα τῆς *Φιλοδοξίας*** καί ἐκεῖ γεννῶνται οἱ βλάσφημοι λογισμοί, **τό θυμικό γίνεται ἕδρα τῆς *Φιλαργυρίας*** καί ἐκεῖ γεννῶνται οἱ πονηροὶ λογισμοί[7] καὶ τό **ἐπιθυμητικό γίνεται ἕδρα τῆς *Φιληδονίας***, ἀπ’ ὅπου γεννῶνται οἱ αἰσχροὶ λογισμοί.

Ὅπως ἀναφέρει ἀναλυτικά ὁ **Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός**, «***τοῦ λογιστικοῦ τά ἁμαρτήματα εἶναι: ἡ ἀπιστία, ἡ αἵρεση*[8]*, ἡ ἀφροσύνη, ἡ βλασφημία, ἡ ἀχαριστία*[9]*. Ἡ ἴαση καί ἡ θεραπεία τῶν κακῶν αὐτῶν συνίσταται στήν ἀναμφίβολη πίστη πρός τό Θεό καί πρός τά ἀληθινά καί χωρίς πλάνη ὀρθόδοξα δόγματα τῆς εὐσέβειας· ἡ συνεχής μελέτη τῶν λόγων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ καθαρή καί ἀδιάλειπτη προσευχή, καί ἡ θερμή εὐχαριστία πρός τό Θεό.***

Τοῦ θυμικοῦ ἁμαρτήματα εἶναι: ἡ ἀσπλαγχνία, τό μίσος, ἡ ἀσυμπάθεια, ἡ μνησικακία, ὁ φθόνος, ὁ φόνος, καί ἡ συνεχής ἀσχολία μ' αὐτά*[10]*. Ἡ ἴαση καί ἡ θεραπεία αὐτῶν τῶν κακῶν συνίσταται στή φιλανθρωπία, τήν

ἀγάπη, τήν πραότητα, τή φιλαδελφία, τή συμπάθεια, τήν ἀνεξικακία καί τήν καλοσύνη.

Τοῦ ἐπιθυμητικοῦ ἁμαρτήματα εἶναι τά ἑξής: ἡ γαστριμαργία, ἡ λαιμαργία, ἡ οἰνοποσία, ἡ πορνεία, ἡ μοιχεία, ἡ ἀκαθαρσία, ἡ ἀσέλγεια, ἡ φιλοχρηματία (...) καί οἱ σαρκικές ἡδονές*[11]*. Ἡ ἴαση καί ἡ θεραπεία αὐτῶν τῶν κακῶν συνίσταται στή νηστεία, τήν ἐγκράτεια, τήν κακοπάθεια, τήν ἀκτημοσύνη, τό μοίρασμα (ἐλεημοσύνη) τῶν χρημάτων στούς φτωχούς· στήν ἐπιθυμία τῶν μελλόντων ἐκείνων ἀθανάτων ἀγαθῶν, τόν πόθο τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ».[12]

Ὁ ἄνθρωπος, στήν ὁλότητά του, ἀποτελεῖται καί ἀπό ψυχή καί ἀπό σῶμα· **οὔτε ἡ ψυχή ἀπό μόνη της, οὔτε τό σῶμα ἀπό μόνο του συνιστοῦν τόν ὅλο ἄνθρωπο, ἀλλά τό συναμφότερο**. Ἑπομένως, ὅπως αὐτός εἶναι διπλός, ἔτσι ἔχει διπλές καί τὶς αἰσθήσεις του.

Οἱ αἰσθήσεις τοῦ σώματος εἶναι πέντε: ὅραση, ὄσφρηση, ἀκοή, γεύση καὶ ἁφή. **Οἱ αἰσθήσεις τῆς ψυχῆς, τὶς ὁποῖες οἱ Πατέρες ὀνομάζουν καὶ δυνάμεις, εἶναι οἱ ἑξῆς πέντε: νοῦς, διάνοια (λόγος), δόξα (γνώμη), φαντασία καὶ αἴσθηση**[13]. Ἐκτός ἀπό αὐτές τίς δυνάμεις, πού χαρακτηρίζονται **γνωστικές**, ὑπάρχουν καί **οἱ ζωτικές ἤ ὀρεκτικές δυνάμεις τῆς ψυχῆς**, πού εἶναι ἡ **βούληση** καί ἡ **προαίρεση**: «*Χρή γινώσκειν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχή διττάς ἔχει τάς δυνάμεις, τάς μέν γνωστικάς, τάς δέ ζωτικάς. Καί γνωστικαί μέν εἰσί νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις, ζωτικαί δέ ἤγουν ὀρεκτικαί βούλησις καί προαίρεσις*»[14].

Ὅλες αὐτές οἱ δυνάμεις, θά λέγαμε, ὅτι ἀποτελοῦν τίς δυνατότητες πού ἔχει ἡ ψυχή βάσει τῶν προδιαγραφῶν πού ἔλαβε ἀπό τόν Δημιουργό της. Ὁ **Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς**, ἀναφερόμενος στίς δυνάμεις αὐτές, παρομοιάζει **τόν νοῦ μέ τόν οὐρανό**, πού εἶναι τὸ ἀνώτατο μέρος τοῦ κτιστοῦ κόσμου, τήν δέ **αἴσθηση τήν παρομοιάζει μέ τήν γῆ**, πού ἀποτελεῖ τό κατώτερο μέρος. **Ἀνάμεσα στόν νοῦ καί τήν αἴσθηση τοποθετεῖ τίς ἄλλες τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, δηλαδή τήν διάνοια, τήν δόξα (γνώμη) καί τήν φαντασία**. Παρατηροῦμε, λοιπόν, πώς **ὑπάρχει μία διαβάθμιση, μία ποιοτική διαφορά ἀνάμεσα στίς ψυχικές δυνάμεις· μία κλιμάκωση ἀπό τίς νοερές στίς αἰσθητές, ἀπό τίς λογικές στίς ἄλογες**.

Ὁ **νοῦς** εἶναι **τό κέντρο τῆς ψυχῆς** καί γι' αὐτό οἱ Πατέρες τόν ἀποκαλοῦν «*τό ἡγεμονικόν τῆς ψυχῆς*»[15] ἤ τόν ὀφθαλμό τῆς ψυχῆς[16]. Ὁ νοῦς εἶναι ἡ θεωρητική ἐνέργεια τῆς ψυχῆς. Μέ τόν νοῦ ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τόν Θεό, ἀποκτᾶ τήν ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ, ἀποκτᾶ, δηλαδή, τήν πνευματική γνώση. Ὁ νοῦς ἔχει τήν ἕδρα του στήν καρδιά, στήν πνευματική καρδιά, πού εἶναι τό κέντρο τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Τήν λέξη καρδιά τήν συναντοῦμε πολλές φορές τόσο στήν Ἁγία Γραφή ὅσο καί στούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, χωρίς, ὅμως, νά σημαίνει τό γνωστό σαρκικό ὄργανο τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. **Στό πνευματικό ἐπίπεδο, ἡ λέξη *καρδιά* ἐναλλάσσεται μέ τήν λέξη *ψυχή* καί μέ τήν λέξη *νοῦ* προσλαμβάνοντας τήν ἴδια σημασία. Οἱ λέξεις, δηλαδή, *καρδιά, ψυχή* καί *νοῦς* πολλές φορές σημαίνουν τό ἴδιο πρᾶγμα καί ταυτίζονται κατά περιεχόμενο.**

Ἔτσι, μιλοῦμε π.χ. γιά κάθαρση τοῦ νοῦ καί γιά κάθαρση τῆς καρδιᾶς περιγράφοντας οὐσιαστικά τήν ἴδια διαδικασία. Ἄλλωστε, σύμφωνα μέ τούς Πατέρες, **ὁ κύριος σκοπός τῆς καθάρσεως καί τῆς θεραπείας ἀπό τά πάθη** εἶναι νά ἐπαναφέρουμε «*τόν ἐγκεχυμένον διά τῶν αἰσθήσεων νοῦν*» μέσα στήν καρδιά, πού εἶναι «*τό τῶν λογισμῶν ταμεῖον*»[17], «*τό κέντρο καί ὁ θάλαμος*»[18] τοῦ νοῦ καί ὁ θρόνος τῆς Χάριτος. Ἡ καρδιά (ἡ πνευματική καρδιά), κατά τόν **Ἅγιο Νικόδημο τόν Ἁγιορείτη** «*εἶναι ὄργανο τῆς οὐσίας καί τῆς δυνάμεως τοῦ νοῦ*»[19].

Σύμφωνα μέ τόν **Ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, ὁ νοῦς καθεαυτόν, ἡ οὐσία τοῦ νοῦ, δηλαδή, δέν ἐνεργεῖ σέ κάποιο συγκεκριμένο ὄργανο τοῦ σώματος**, ἀλλά «***εἶναι αὐτοτελής οὐσία καί ἐνεργεῖ ἀπό μόνη της***»[20]. Καί σέ ἄλλο σημεῖο ἀναφέρει: «*ἐμεῖς γνωρίζουμε μέ ἀκρίβεια ὅτι τό λογιστικό [ὁ νοῦς] μας βρίσκεται μέσα στήν καρδιά, ἄν καί ὄχι μέσα σέ ἀγγεῖο, ἀφοῦ εἶναι ἀσώματο, οὔτε ἔξω ἀπὸ τὴν καρδιά, ἀφοῦ εἶναι συνημμένο. Ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἡγεμονικὸ ὄργανο, ὁ θρόνος τῆς Χάριτος. Ἐκεῖ βρίσκεται ὁ νοῦς καὶ ὅλοι οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς*»[21].

Ὁ **Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης** (†1809), ὁ πνευματοφόρος καί θεοχαρίτωτος διδάσκαλος τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Γένους μας, ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλη τήν Πατερική Παράδοση, στό ἔργο του: «*Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*», περιγράφει τήν **λειτουργία τοῦ νοῦ καί τήν σχέση του μέ τίς ὑπόλοιπες δυνάμεις τῆς ψυχῆς**, ὡς ἑξῆς:

«*Ὁ νοῦς διά μέσου τῶν αἰσθητηρίων γνωρίζει ὅλα τά κτίσματα, καί ὅλα τά τῆς Γραφῆς λόγια, καί τά μεταχειρίζεται ὡς σκαλοπάτια, γιά νά ἀναβαίνει ἀπό τά αἰσθητά στά νοητά· ἀπό τά αἰτιατά στά αἴτια· καί ἀπό τά εἰκονιζόμενα καί τούς τύπους, στά πρωτότυπα καί εἰκονιζόμενα. Ἔτσι, μέ τή μέθοδο αὐτή, ὁ νοῦς ἀνεβαίνει ἀπό τά κτίσματα στόν Κτίστην, καί ἀπό τίς Γραφές σ' Αὐτόν πού τίς εἶπε. Κι ἔτσι φαίνεται νά λέγει σ' ὅλες του τίς δυνάμεις, καί σ' ὅλες του τίς αἰσθήσεις, ἐκεῖνο τό τοῦ Ἠσαΐου· "Δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τό ὄρος Κυρίου, καί εἰς τόν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καί ἀναγγελεῖ ἡμῖν τήν ὁδόν αὐτοῦ, καί πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ" (Ἠσαΐας 2, 3). Αὐτή εἶναι ἡ κατά Θεόν (κατά φύσιν) πορεία τοῦ νοῦ, καί γιά τό σκοπό αὐτό δημιούργησε ὁ Θεός τίς θυρίδες τῶν αἰσθητηρίων, γιά νά γίνεται ὁ νοῦς "ἐπόπτης τῆς αἰσθητῆς κτίσεως, καί μύστης τῆς νοουμένης", ὅπως εἶπεν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ θεολόγος*»[22].

Ἡ **αἴσθηση** εἶναι **ἄλογη δύναμη τῆς ψυχῆς**, μέ τήν ὁποία ἀντιλαμβάνεται καί γνωρίζει τά αἰσθητά (ὑλικά) πράγματα, ὅταν αὐτά εἶναι παρόντα. Ἡ **φαντασία** ἔχει τὴν ἀρχὴ της στήν αἴσθηση, ἔχει, ὅμως, τήν δυνατότητα νά ἐνεργεῖ ἀκόμη καὶ ὅταν ἀπουσιάζουν τὰ αἰσθητά ἀντικείμενα[23]. Ἡ φαντασία εἶναι καί αὐτή ἄλογη δύναμη τῆς ψυχῆς, καί σύμφωνα μέ τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι «*νοῦ καὶ αἰσθήσεως μεθόριος*»[24]. Εἶναι, δηλαδή, ἡ ψυχικὴ λειτουργία ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὸ νοῦ καὶ στὴν αἴσθηση.

Ὁ **Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης** περιγράφει μέ γλαφυρότητα τήν λειτουργία τῆς φαντασίας καί παρατηρεῖ ὅτι «*αὕτη εἶνε ὁ χάρτης ἐκεῖνος τοῦ βασιλέως νοῦ ἐπί τοῦ ὁποίου καταγράφονται· αὕτη εἶνε ἡ πλατεῖα σανίς ἐπί τῆς ὁποίας ζωγραφίζονται· καί αὕτη εἶνε ὁ κηρός ἐπί τοῦ ὁποίου τυποῦνται· ποῖα; ὅσα εἴδομεν διά τῶν ὀφθαλμῶν· ὅσα ἠκούσαμεν διά τῶν ὤτων· ὅσα ὠσφράνθημεν διά τῆς ῥινός· ὅσα ἐγεύθημεν διά τοῦ στόματος, καί ὅσα ἐπιάσαμεν διά τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἁφῆς, τό τυραννικώτερον τῶν ἄλλων*»[25].

Ἡ φαντασία, λοιπόν, παραλαμβάνει μέσῳ τῶν αἰσθήσεων τά ἐρεθίσματα καί τίς εἰκόνες καί τίς μεταφέρει στόν νοῦ. **Ἡ φαντασία εἶναι, θά λέγαμε, ἡ ἀποθήκη τῶν αἰσθήσεων. Εἶναι ἡ δύναμη τῆς ψυχῆς, τήν ὁποία ἐκμεταλλεύεται ὁ διάβολος καί τήν χρησιμοποιεῖ ὡς γέφυρα πρόσβασης στόν νοῦ καί τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτή ἡ δράση τοῦ διαβόλου διά τῶν αἰσθήσεων καί τῆς φαντασίας ἀναχαιτίζεται μέ τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας.** Τά μυστήρια, δηλαδή, διασφαλίζουν τίς πύλες τῶν αἰσθήσεων καί κόβουν, ἔτσι, τίς γέφυρες πρόσβασης τοῦ διαβόλου στόν νοῦ. Τά μυστήρια καί ἰδιαίτερα ἡ ἐξομολόγηση εἶναι, ἄν μπορούσαμε νά κάνουμε τόν παραλληλισμό, ὅ,τι τό format γιά τόν σκληρό δίσκο τοῦ ὑπολογιστῆ, πού διαγράφει ὅλα τά δεδομένα, τά ὁποῖα δέν μπορεῖ πλέον νά ἀνακτήσει ὁ ὑπολογιστής.

Ἡ **δόξα** εἶναι **ἡ γνώμη, ἡ ἄποψη πού ἔχουμε γιά κάθε ζήτημα**, γιά κάθε ἀντικείμενο (ἀπό τό ῥῆμα δοκῶ). Εἶναι ἡ πρώτη ἰδέα πού διαμορφώνεται στήν ψυχή ἀπ’ αὐτό πού ἀντιλαμβανόμαστε μέ τίς αἰσθήσεις. Ἡ δόξα μπορεῖ νά εἶναι **εἴτε λογική εἴτε ἄλογη δύναμη τῆς ψυχῆς**· διότι εἶναι φτιαγμένη καί γιά τά δύο· «*πρὸς γὰρ ἀμφότερα πέφυκεν*»[26]. **Ὅταν προέρχεται ἀπό τήν διάνοια, εἶναι λογική. Ὅταν ὅμως προέρχεται ἀπὸ τὴν φαντασία, εἶναι «*ψῆφος ἄλογος*»**[27].

Στήν συνέχεια, ἡ **διάνοια**, ἀφοῦ ἐξετάσει τήν ἰδέα, ἄν εἶναι ἀληθής ἤ ψευδής, καταλήγει στήν ἀλήθεια. Γι’ αὐτό λέγεται διάνοια, ἐπειδή ἐξετάζει, διανοίγει κάποιαν ὁδό καί **ξεχωρίζει τήν ἀλήθεια**.

Ὅπως ἡ φαντασία, ἔτσι καί **ἡ διάνοια ἀποτελεῖ σύνδεσμο μεταξύ τοῦ νοῦ καί τῶν αἰσθήσεων. Εἶναι λογική δύναμη τῆς ψυχῆς**, μέ τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος

μπορεῖ κάνοντας συλλογισμούς νά γνωρίζει τά πράγματα. **Ἡ διάνοια συνδέεται μέ τήν λογική καί ἑδράζεται στόν ἐγκέφαλο. Μέ τήν διάνοια γνωρίζουμε τό περιβάλλον μας καί ὄχι τόν Θεό. Ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται στόν νοῦ. Γι' αὐτό πρέπει νά καθαρίζεται, γιατί ὁ καθαρός νοῦς (καρδιά) εἶναι αὐτός πού δέχεται τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ καί βλέπει καθαρά τά πράγματα, ἐνῶ ὁ λόγος, ἡ λογική (διάνοια) εἶναι ἐκείνη πού διατυπώνει καί ἐκφράζει τίς ἐμπειρίες τοῦ νοῦ καί τά δόγματα.** «*Νοῦς μέν καθαρός, ὀρθά βλέπει τά πράγματα. Λόγος δέ γεγυμνασμένος, ὑπ' ὄψιν ἄγει τά ὀραθέντα*»[28].

Ὅπως προαναφέραμε, **ἐκτός ἀπό τίς γνωστικές, ἡ ψυχή ἔχει καί τίς ζωτικές δυνάμεις, πού εἶναι ἡ προαίρεση καί ἡ βούληση (ἐπιθυμία)** . **Προαίρεση** εἶναι ἐκείνη ἡ κινητήρια δύναμη τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία **ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στό καλό ἤ στό κακό**. Ἡ κίνηση αὐτή φανερώνεται στήν ἐπιθυμία (βούληση), πού εἶναι **τό πρακτικό μέρος τῆς προαιρέσεως**, ἡ πρώτη κίνησή της, καί μορφοποιεῖ τό ποιόν τῆς προαιρέσεως, τό καλό ἤ τό κακό. Ἡ**βούληση**, δηλαδή, εἶναι κάποια **φυσική καί λογική ἐπιθυμία καί ὁ πόθος κάποιου πράγματος**. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ **Ἅγιος Ἰουστίνος Πόποβιτς**, «*ἡ βούληση εἶναι ὁ ἀγωγός, μέσ' ἀπό τόν ὁποῖο τό κακό διοχετεύεται στόν ἄνθρωπο.* ***Ἡ βούληση εἶναι ὑπεύθυνη γιά κάθε ἁμαρτία. Ἔτσι κάθε ἁμαρτία ἐπισύρει τιμωρία, διότι προϋποθέτει τήν ἐλεύθερη ἐνέργεια τῆς βουλήσεως***»[29].

Στήν προαίρεση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου, ὅμως, ἔγκειται νά χρησιμοποιήσει τήν δύναμη αὐτή τῆς ψυχῆς του πρός τό καλό καί ὄχι τό κακό. Ἔλεγε ὁ μακαριστός **Γέροντας Πορφύριος**, ἀναφερόμενος στό βιβλικό χωρίο: *«"Ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δέ ἐν ἐμοί Χριστός" (Γαλ. 2, 20). Μποροῦμε πολύ εὔκολα νά φθάσομε σ' αὐτό τό σημεῖο.* ***Ἀγαθή προαίρεση χρειάζεται κι ὁ Θεός εἶναι ἕτοιμος νά ἔλθει μέσα μας***».[30]

Ἐνῶ ὅμως αὐτή ἦταν ἡ φυσική κίνηση τοῦ ἀνθρώπου, καθώς ἦταν πλασμένος γιά νά στρέφεται συνεχῶς πρός τόν Θεό, μέ τήν πτώση τῶν Πρωτοπλάστων διαταράχτηκε αὐτή ἡ φυσική κίνηση καί ἡ πορεία τῶν ψυχικῶν του δυνάμεων. Σύμφωνα μέ τόν μακαριστό π. Ἰωάννη Ρωμανίδη, οἱ βασικές συνέπειες τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος εἶναι: ὅτι ἔπαυσε ὁ νοῦς νά λειτουργεῖ φυσιολογικά, ὅτι ὑποδουλώθηκε στά πάθη καί στίς συνθῆκες τοῦ περιβάλλοντος, ὅτι ταυτίστηκε ὁ νοῦς μέ τήν λογική. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος πού ὁ πεπτωκώς ἄνθρωπος δέν ξέρει τί εἶναι ὁ νοῦς, ἀλλά ξέρει μόνο τί εἶναι ἡ λογική[31].

Ὁ Χριστός μας, ἐν τῇ ἀπείρῳ εὐσπλαγχνίᾳ Του, **μέ τό μυστήριο τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, ἐξαλείφει τό προπατορικό ἁμάρτημα καί ἐγκεντρίζει τή Ζωή, πού εἶναι ὁ Ἴδιος, στόν νεοβαπτισθέντα. Μέ τό Βάπτισμα ἐξέρχεται ὁ διάβολος ἀπό τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου καί ἐνοικίζεται σ' αὐτήν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, δηλ. ἡ Βασιλεία Του**. Καί τότε ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, «*ὁ βασιλιάς*

αὐτός, πού πρίν ἀπό τό ἅγιο Βάπτισμα, ἐπειδή καλυπτόταν ἀπό τόν ζόφο τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἦταν ἀδρανής, γίνεται πάλι ἁπλός, καθαρός καί ἀκέραιος, ὅλος φωτεινός, ἀστράφτοντας ἀπό τό ὑπερφυσικό φῶς τῆς θείας χάριτος καί λάμπει περισσότερο καί ἀπό τίς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου»[32].

Ὡστόσο, λόγω τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου, ἡ προαίρεση ἔχει τήν δυνατότητα νά κινηθεῖ καί πρός τό κακό. Τήν στιγμή πού θά ἐπιθυμήσει ὁ ἄνθρωπος πονηρά πράγματα ἀπενεργοποιεῖται ἡ ἐντός τῆς καρδιᾶς του Χάρη τοῦ Θεοῦ, χωρίς ὅμως νά χάνεται. Γι' αὐτό ἀπαιτεῖται συνεχής ἀγώνας καί διαρκής ἐγρήγορση, μέ τήν ἀγαπητική τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καί τήν μετοχή μας στά θεουργά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας, προκειμένου νά τηρήσουμε τόν νοῦ μας καθαρό καί «*ἀνώτερο ἀπό τό σκοτάδι τῆς προαιρετικῆς ἁμαρτίας*»[33].

Σέ ἑπόμενα κείμενά μας θά ἀναφερθοῦμε, σύν Θεῷ, εἰδικότερα **στό νοῦ, καθώς μέ αὐτόν γνωρίζουμε τόν Θεό καί ὄχι μέ τήν λογική**. Γι' αὐτό καί εἶναι **ἀναγκαία ἡ κάθαρση καί ἡ θεραπεία τοῦ νοῦ ἀπό τά πάθη, ἡ ἀναστροφή του ἀπό τήν ἀποστασία, διά τῆς μετανοίας, καί ἡ ἐπαναφορά του πρός τόν Θεό**.

---

[1] Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Κεφάλαια ἑκατόν πεντήκοντα*, 26, PG, 150, 1137C, κστ΄, ΕΠΕ 8, 102, 17-21

[2] Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων*, Λόγος 3,2, 22, Π. Χρήστου 1, 673, ΕΠΕ 2, 574, 28 – 33 «*... καὶ ὡς ἡ ψυχὴ μία καὶ ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετὸς ἐστι, μηδαμῶς διὰ τὰς ἐν αὐτῇ καὶ ἐξ αὐτῆς δυνάμεις πολλαπλασιαζομένη ἤ συντιθεμένη, οὕτω καὶ ὁ Θεός, οὐ πολυδύναμος μόνον ἀλλὰ καὶ παντοδύναμος ὑπάρχων, διὰ τάς ἐν αὐτῷ δυνάμεις τοῦ ἑνιαίου καὶ τῆς ἁπλότητος οὐκ ἐκχωρεῖ*».

[3] Ὁσίου Νικήτα Στηθάτου, *Φιλοκαλία Νηπτικῶν*, τόμ. Δ΄, σελ. 56.

[4] Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Τέταρτη ἑκατοντάδα διαφόρων κεφαλαίων*, *Φιλοκαλία Νηπτικῶν*, τόμ. Β΄, σελ. 172.

[5] Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου*, Περί ὅρων. Περὶ ψυχῆς καὶ νοός*, PG 28, σελ. 533 – 553

[6] Αββᾶ Δωροθέου, PG 88, *Ἑρμηνεία τινῶν ρητῶν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου ψαλλομένων εἰς τοὺς Ἁγίους Μάρτυρας*: «*πάντες οἱ Πατέρες λέγουσιν ὅτι ἕκαστον πάθος ἐκ τούτων τῶν τριῶν γεννᾶται παθῶν: τῆς φιλοδοξίας καὶ τῆς φιλαργυρίας καὶ τῆς φιληδονίας*»

[7] Ὡς «Πονηροί Λογισμοί» ἐδῶ εἰδικά νοοῦνται ὄχι οἱ συνήθεις αἰσχροί, ἀλλά ἐκεῖνοι μέ τούς ὁποίους οἱ ἄνθρωποι «*βουλεύονται πῶς νά κακοποιήσουν καί πῶς νά ἐκδικηθοῦν τόν ἐχθρόν τους*». (Ἁγ. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, *Ἐξομολογητάριον*, ἐκδ. Μ. Σαλιβέρου, σελ. 42).

[8] Συναφῆ ἁμαρτήματα τῆς ἀπιστίας καί τῆς αἱρέσεως εἶναι ἡ συμμετοχή σέ ὁμάδες, συλλόγους καί ὀργανώσεις ἀσυμβίβαστες μέ τήν ὀρθόδοξη πίστη, ὅπως χιλιασμός, μασσονία, ρόταρυ, λάιονς, γιόγκα, ἀνατολικές ἀποκρυφιστικές θρησκεῖες (βουδιστικές ἤ ἰνδουϊστικές), γνωστικές ἤ θεοσοφικές σχολές, πνευματιστικές τελετές, διαλογισμός, οἰκουμενισμός, συμπροσευχές μέ αἱρετικούς (παπικούς, προτεστάντες), διαθρησκειακές τελετές καί συμπροσευχές. Ἐπίσης, οἱ ὕβρεις, ἡ βλασφημία, καθώς καί **τό νά στέλνεις κάποιον στό διάβολο, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ τήν μεγαλύτερη βλασφημία καί περιέχει καί ὅλες τίς ἄλλες βλασφημίες.** Ἐδῶ πρέπει νά ἀναφέρουμε καί τήν ἀπιστία στήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, τήν μετά θάνατον ζωή καί τά ἄλλα δόγματα τῆς Ἐκκλησίας.

[9] Παράγωγα τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν εἶναι καί τά ἑξῆς: φιλαυτία, κενοδοξία, ὑπερηφάνεια, οἴηση, ἔπαρση, **καύχηση, σπουδαιοφάνεια,** ἀλαζονεία, **φιλαρχία, κομπασμοί,** κολακεία, ὑποκρισία, **πεῖσμα,** ὀρθολογισμός, ἀκηδία, ραθυμία, ἀπόγνωση, **μικροψυχία,** φόβος, **δειλία, νωθρότητες,** καλλωπισμοί, ἀνθρωπαρέσκεια, ἀναίδεια, **ἀθεοφοβία,** ἀναισθησία, **λήθη,** ἄγνοια, **εἰρωνεία, διβουλία,** φαντασιώσεις. **Ἐπίσης, μαντεῖες,** μαγεῖες, **οἰωνισμοί, κλυδωνισμοί, ἀστρομαντεία,** ἀστρολογία, **ζώδια, σαϊεντολογία,** μέντιουμ, **χαρτορίχτρες, καφεντζοῦδες,** προλήψεις **(Τρίτη 13 κ.λπ.),** εἰδωλολατρεία, δωδεκαθεϊσμός, παγανισμός, **θεοποίηση** ἐπιστήμης, **θεοποίηση ἀνθρώπου (μετάνθρωπος).**

[10] Παράγωγα τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν εἶναι καί τά ἑξῆς: πλεονεξία, ἀπληστία, φιλοχρηματία, τσιγγουνιά, αἰσχροκέρδεια, ἀδικία, **ἀπάτη, τυχερά παιχνίδια, σιμωνία, δωροληψία, ἀνελεημοσύνη,** σκληροκαρδία, ἀσπλαγχνία, **ἀσυμπάθεια, μίσος, μισανθρωπία, ἔχθρα, χαιρεκακία,** μνησικακία, **κακοήθεια,** πονηρία, δολιότητα, θυμός, ὀργή, **ἐκδίκηση, ὀξυθυμία, φιλονικία, διαπληκτισμός, ψιθυρισμός,** καταλαλιά, κατάκριση, ἐξουθένωση, **ἐξευτελισμός,** ψεῦδος, ἐπιορκία, **κατάρα, ὕβρις, προδοσία, ἱεροσυλία,** λύπη **χωρίς λόγο, πικρία,** γογγυσμός, γκρίνια, ζήλια, φθόνος, φόνος, **ληστεία,** κλοπή, **ἁρπαγή,** φιλοϋλία, **ἐμπαθής προσκόλληση σέ κάτι,** ἕκτρωση.

[11] Παράγωγα τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν εἶναι καί τά ἑξῆς: μέθη, **λαθροφαγία,** λαιμαργία, γαστριμαργία, **ἀσωτεία, λαγνεία,** πορνεία, **μοιχεία, ἀσέλγεια, αἱμομιξία, παιδεραστία,** ἀρσενοκοιτία, **αὐνανισμός, κτηνοβασία,** προγαμιαῖες σχέσεις, **κακές** ἐπιθυμίες **καί ὅλα τά παρά φύση αἰσχρά πάθη (ἐντός καί ἐκτός γάμου), καθώς καί ἡ παρακολούθηση ἄσεμνων καί ἀνήθικων**

προβολῶν στήν τηλεόραση**, τόν ὑπολογιστή κ.ἀ. μέ πλεῖστες ὅσες καταστροφικές προσωπικές καί οἰκογενειακές συνέπειες.**

[12] Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Λόγος ψυχωφελής καί θαυμάσιος*, *Φιλοκαλία Νηπτικῶν*, Τόμος Β', ἐκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, σελ. 303-304.

[13] Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, *ὅ.π.*, σελ. 533 – 553, «*ἔχει δὲ ὁ ἄνθρωπος αἰσθήσεις πέντε σωματικὰς, καὶ πέντε ψυχικάς· αἱ σωματικαὶ μέν εἰσιν· ὅρασις, ἀκοὴ, ὄσφρησις, γεῦσις, καὶ ἁφή... τῆς δὲ ψυχῆς τὰ αἰσθητήριά εἰσι ταῦτα· νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, καὶ αἴσθησις*».

[14] Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Ἔκδοσις ἀκριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, ΕΠΕ 1, σελ. 236.

[15] Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅ.π., σελ. 308, «*ἡγεμονικὸν μὲν γὰρ ψυχῆς τε καὶ σαρκὸς νοῦς*».

[16] Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅ.π., σελ. 212, «*ὥσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, οὕτως ἐν ψυχῇ νοῦς*».

[17] Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, ὅ.π.*, σελ. 396.

[18] Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ἐκδ. ἅγ. Νικόδημος, Ἀθήνα, σελ. 129.

[19] Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *ὅ.π.*, σελ. 116-117.

[20] Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία ΝΓ΄, *Εἰς τήν πρός τά Ἅγια τῶν Ἁγίων Εἴσοδον*, ΕΠΕ 11, σελ. 334.

[21] Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, ὅ.π.*, σελ. 106.

[22] Βλ. Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *ὅ.π.*, σελ. 26-27.

[23] Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, Ὁμιλία ΝΓ΄, *ὅ.π.*, σελ. 334.

[24] Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, *Κεφάλαια Ἑκατόν Πεντήκοντα*, 17, PG 150, 1132C - D, ΕΠΕ 8, 92, 19 - 20 καί Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια διάφορα Θεολογικά τε καί Οἰκονομικά καί περί Ἀρετῆς καί Κακίας*, PG 90 πα΄.

[25] Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *ὅ.π.*, σελ. 100-101.

[26] Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὁμιλία ΝΓ΄, ὅ.π.*, σελ. 334.

[27] Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὁμιλία ΝΓ΄, ὅ.π.*, σελ. 334.

[28] Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Περί ἀγάπης ἑκατοντάς δευτέρα,* PG 90, 1016.

[29] Ἁγίου Ἰουστίνου Πόποβιτς, *Ὁδός Θεογνωσίας*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1992, σελ. 43.

[30] Γέροντος Πορφυρίου Καυσοκαλυβίτου, *Βίος καί Λόγοι*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Χρυσοπηγῆς, Χανιά 2007, σελ. 385.

[31] Βλ. πρωτ. Ἰω. Ρωμανίδη, *Πατερική Θεολογία*, ἐκδ. Παρακαταθήκη, 2004.

[32] Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *ὅ.π.*, σελ. 22

[33] Ἁγίου Νικοδήμου Ἁγιορείτου, ὅ.π., σελ. 22

(Πηγή: impantokratoros.gr*)*